

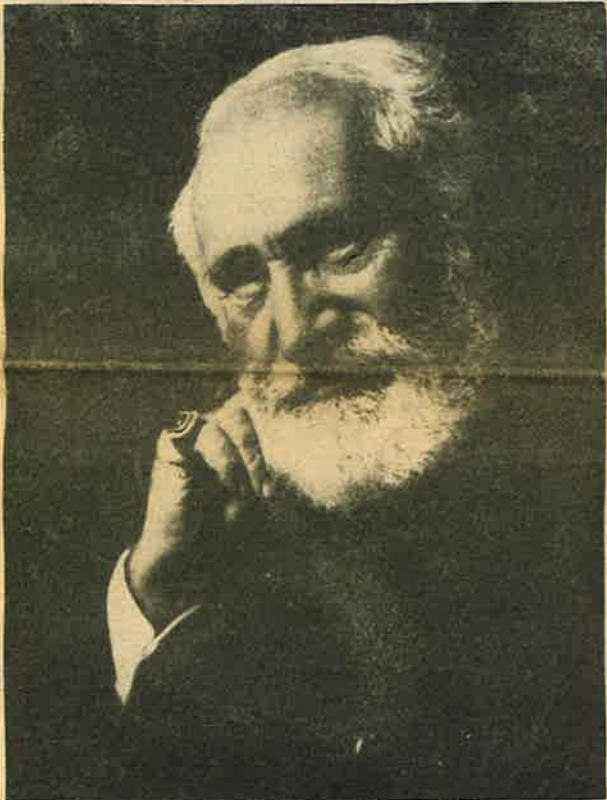
ARCHIVE COPY
Please return.

Հրատարակութիւն Ամերիկահայոց Արեւելեան Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի
A Publication of the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America

Volume XI, Number 1
May 1988

O God, you have listened to your people and returned them back from the slavery as you did with the Maccaabees. You showed all kinds of goodness towards the nations of the world. Through The holy apostles from the early times, the light of your Godhead shone forth on our land. Through Gregory the Illuminator, you adorned us with your holy Church and through his sons and grandsons, Saint esers, Sahag and Mesrob, you magnified the edifice of faith. Through Saint Vartan sed Ghevontiantz, you made our nation perform acts of courage and virtue for the holy Gospel. Amongst the Catholicoi, kings, and princes you chose saints and heroes, such as Tiridates, Vramshabouh, Smpad, Ashot and al- so the dynasties of Torossiants, the Hetoumides and Levonians. All the time, as in present time, you raised amongst us worthy people who, uni- ting the zeal of faith with the love of homeland, manifested bravery in the war against the enemies. O Lord, hearken the voice of the supplication of your ser- vants and keep unshaken the Armenian Republic which was restored by your mercy. Increase the wisdom of all those ministers who are appointed for the leadership of the Republic in order that they may lead your people with equity to justice. Those who respect wisdom will rule forever. Grant abundantly the spirit of courageousness to our generals and armies in order that their arrows straightly aim at their targets. Plant in all of us the love of holiness, wisdom and good sense, to know the wisdom and instruction and bring our part to the observance of all laws which are useful for our nation. Pour into our hearts the mercy of your benevolence, in order that we may manifest through good works our love towards our homeland. For if the words are not accompanied with good works of virtue, according to the Proverbs, the hearts of such people are like ashes, their hope aimless, and their life worse than clay. O God

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ՅՈՎԱԷՓԵԱՆՅ ՍԱՐՏԱՐԱՊԱՏԻ ՂԵՒՈՆԴ ԵՐԷՅԸ

Բագրատ Ուլուրաբեան

Ծ. Խ.

Սարտարապատի կոնիւնիւնը ընթացքին նոր իմն Ղեւոնդ Երէց, Հայոց գործը քաջալերեց էջմիածնի միաբան Գարեգին Նպիսկոպոս Յովսէփեանց, ծննալ 1867 թ.-ին Ղարաբաղի մէջ եւ վախճանեալ իրրեւ Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1952-ին:

Ռազմաճակատի հրամանատարը համարեայ ամբողջ գիշերն անցկացրեց ոտքի վրայ:

Երեկոյեան հաւաքուել էին թուրքիկ խորհրդակցութեան: Ճշգրեց, առանձնացրեց ու ընդգծեց իւրաքանչիւր հրամանատարի պարտականութիւնը, լսեց դիտողութիւններն ու առաջարկութիւնները եւ, առանց որեւէ մանրամասն թաքցնելու, ասաց, որ այդ բոլորն սկսուելու է վաղը, Մայիսի 26-ին, Վարդանանց սրբազան պատերազմի օրը:

Գարեգին Յովսէփեանն էլ ներկայ էր խորհրդակցութեանը: «Վարդանանց պատերազմը» լսելուց մանր ականջները սրեց անհանգիստ նժոյգի պէս: Դա չվրիպեց հրամանատարի աչքից:

— Այո, Վարդանանց ճակատամարտի օրը, — Դանիէլը եկ Փիրումեանը նայեց սրբազանին, եւ նրանց հայացքները խօսեցին իրար հետ: — Պատահական զուգարդիպութիւն է դա, թէ՞ նախախնամութեան կամքով ենք այդ նոյն օրը նետուում ամենավճռական ճակատամարտի... կարեւոր չէ: Կարեւորն այն է, որ այս կուռում մեզ հետ կլինի Աւարայրի ոգին, մեր ազգն ու ամէն ազգայինը:

(Շար. էջ 4)

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՆ ՀԱՅ ՔԱԶԵՐՈՒ ՊԱՏԳԱՄԸ ԴԱՐԵՐԷՆ ԵԿՈՂ ԵՒ ԴԱՐԵՐՈՒՆ ԳԱՅՈՂ

ԲԵԼԸ ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏԻՆ

«Գացիր, եւ ցուրտ սառնամանիներու մէջ կ'ապրիս: Սակայն տաճո՛ւր, մեղմացո՛ւր ինչ հպարտութեան ցուրտ սառնութիւնը եւ, ինձի հնազանդելով՝ խաղաղօրէն ապրիր, ո՛ւր որ կ'ուզես, իմ երկրիս մէջ տեղ մը ընտրելով»:

(Հայկի պատասխանը եկաւ իր լայնալիճ աղեղէն): ԽՈՐԵՆԱՅԻ, Ա. 11

ԱՐԱՄ ՆԱՀԱՊԵՏ

Գրաւել է յետոյ Կապադովկիոյ շրջանը, «Այդ աշխարհի բնակիչներուն հրամայեց որ ստրվին եւ խօսին հայերէն լեզուն»:

ԽՈՐԵՆԱՅԻ, Ա. 14

«Սահմանք քաջուց, զեճն իւրեանց»:

ԱՐՇԱԿ ԹԱԳԱՒՈՐ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՈՒԽՏԸ

«Մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ իմացեալ անմահութիւն է»:

ԵՂԻՇԷ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԿՈՉԸ

«Քանզի քաջ մարդու համար երկար ժամանակ հարուածներու տակ ապրելն նախընտրելի է մէկ անգամ իր անձի քաջութիւնը ցոյց տալ ու մեռնիլ»:

ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

«Քաջութեամբ մեռնիմք մեր երկրի եւ ժողովուրդի համար, մեր աչքերը թող չըտեսնեն մեր սրբութեանց ոտնատակումը»:

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՅ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ (775 Թ.)

Հայ եմ եւ հայ մեռանիմ

ԳՐԻԳՈՐԷ ԱՆԱՎԱՐՁԵՑԻ ԿՈԹՈՂԷՆ

«Հաւան եմ մեք ընդ մեր հարսն է դժոխքս իջանի, եւ ոչ ընդ հոռոմաց յերկինս իջանի»:

ՍՏԵՓԱՆ ՕՐԲԵԼԵԱՆ

«Անմահ է այն ժողովուրդը, որ ապրելու մտադրութեամբ նահատակուել է դարերով, բայց մեռնելու մտադրութեամբ չէ ապրել թեկուզ մի օր»:

ՍԱՐՏԱՐԱՊԱՏԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՔԱՆԴԱԿ

ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

1879-1919

Հայոց նորագոյն պատմութեան շքեղագոյն դէմքերէն եւ Հայաստանի անկախութեան գլխաւոր դարբին, Արամ Մանուկեան մահացաւ Երեւանի մէջ, 29 Յունուար 1919-ին: Իր գերեզմանը այժմ կը գտնուի Երեւան, Թոխմախ գէջլ գերեզմանատան մէջ, ուր վերջին տարիներուն բարձրացուած է իր տապանաքարը: Մանուկեան հայկական խաչքարի ոճով: Խաչքարին վրայ կ'երեւին Ախթամարի Սր. Խաչ Վանքը, ի յիշատակ Վանի ինքնապաշտպանութեան եւ Սարգարապատի Յուշարձանը:

Այս դամբանաքարը փոխարինած է աւելի համեստ գերեզմանաքար մը որ կը մնար մինչեւ 1981 երբ հանգուցեալ Տաճատ Թէրլէմէզեան կ'այցելէր իր պ ա շ տ ա ծ Արամին գերեզմանը:

ARMENIA TODAY

HISTORICAL BACKGROUND

The Armenian Soviet Socialist Republic is the heir to the Armenian Republic established on May 28, 1918. Under the two pronged pressure of the Turkish and the Soviet governments, the short-lived Armenian Republic was abolished on December 2, 1920, and was incorporated into the Soviet Union, with vast territories ceded to Turks by the new Soviet authorities.

A few months after the Sovietization of Armenia, a popular and wide-spread revolt, known as the February 18th Revolt, shook the foundations of the newly installed Soviet regime. After the Red Army regained control, the communists decided to act with a little more prudence, and try to win the confidence of the people. Between 1921 and 1928, Armenia tried to reconstruct its war ravaged economy and adapt to the communist economic system. However this period of relative calm came to an end as Stalin established his firm grip over the Communist Party, and began his brutal communization of agriculture, and his forced industrialization of the country. Stalin began a massive drive of forced displacement of peasants, and later, an unprecedented purge of party members and the intelligentsia, that cost Armenia tens of thousands of lives. During World War II, 20% of Armenia's population (300,000) was sent to the front. Armenians fought with remarkable bravery. 100,000 Armenians were killed and another 100,000 injured, defending the Soviet Union against the German invasion.

With the death of Stalin, and the gradual relaxation of the totalitarian regime he had established, Armenia began to enjoy relative prosperity and a less restrictive political atmosphere, by Stalinist standards. Armenian culture and the ethnic heritage prospered in the 60s and 70s, as Armenians became more vocal on vital national issues, such as our territorial demands from Turkey, and lately the Karabagh issue.

POLITICAL SYSTEM

According to the Soviet constitution, Armenia, as the other Soviet republics is governed by a locally elected parliament, that appoints the members of the cabinet, and the Prime Minister. The republic also has the right to secede from the Union, and establish itself as an independent nation. However, it has to be kept in mind that the actual operation of the political system is a far cry from the written constitution of the country.

First, the only political party permitted to exist and entrusted with overseeing the government is the Communist Party. This means that only the Communist Party can field candidates during elections, and this is the biggest impediment for a democratic system. Second, free political expression, gatherings and criticism of the existing system is severely restricted, and therefore even the one-party rule continues to exist without any checks and balances. Recently, with the limited reforms of Mikhael Gorbachev, the populace feels less restricted in expressing their discontent, and the February events in Armenia were perhaps the result of the impatience of the people to see the promised reforms implemented.

POPULATION

90% of the Population of Soviet Armenia are Armenians. In 1920, the population of Armenia was 780,000, nearly 40% of which were refugees from Western Armenia. By 1987 the population had exceeded 3,400,000 and is expected to reach 4,600,000 by the year 2,000. 66.4% of the population live in urban areas, and 33.6% in the countryside. Armenia with its

population is the 4th smallest Soviet republic, but with its population density it ranks second among all the republics. It also ranks fourth in terms of population growth. There are nearly 200 births every day and 90 weddings. 99.9% of the population is literate; a remarkable percentage among the Middle Eastern and Near Eastern peoples.

GEOGRAPHY

The territory of Soviet Armenia is 29,800 sq. kil., the smallest of the fifteen Soviet republics. It is 10% of historic Armenia; 18.5% of the territories promised to Armenians by President Woodrow Wilson; and 42% of the area of the Armenian Republic. The neighbouring republics and countries of Soviet Armenia are: In the north, Soviet Georgia; in the north-east, Soviet Azerbaijan; in the south-west, the Nakhijevan Autonomous Region; in the west and south-west, Turkey; and in the south, Iran.

CLIMATE

Soviet Armenia is very rich in solar energy (annually 3000 hours of direct sunlight). It has a dry climate, with cold winters and hot summers. Summer temperatures reach 42°C and winter minimums reach as low as -42°C.

Armenia is a mountainous country with high plateaus and deep valleys. More than a dozen mountain ranges cover most of its area, affecting the climate and bringing variation to it. The rivers overflow during the spring, turn into streams in the summer, and ice during the winter. Therefore, they are not suitable for navigation and are not very reliable as sources of irrigation.

Soviet Armenia is also rich in forestry and in variety of plants. There are 3000 different types of plants in the country, and given its small area, this is a very high rate of plant variation. Armenia has a number of regions that have forests with medium density, and there are numerous projects to save and expand the forests. In 1965, on the occasion of the 50th anniversary of the Genocide, 1.5 trees were planted all over the country.

MINES AND MINERALS

Armenia is still rich in metal deposits. The most significant metal deposit is copper, followed by iron and even gold. Armenia is richest in minerals and mines suitable for construction. It has a baffling collection of beautiful stones that are one of its most important exports. There are also significant salt deposits, and there are plans to discover and extract natural gas.

INDUSTRY

Soviet Armenia is a highly industrialized country, with more than 200 of its products being exported to nearly 80 countries of the world. The huge industrial complexes however are a source of pollution that has reached an alarming rate. Some of the industrial plants are very old and inefficient, in terms of environmental protection. The rate of birth defects is alarming, and recently there have been many demonstrations and protests by the inhabitants of Yerevan and other urban areas for pollution.

Armenia uses hydroelectrical plants and nuclear reactors as sources of energy for its industry. It also receives natural gas from Iran, that has been

periodically cut off during the Iranian Revolution and the Iran-Iraq war.

Armenia's main industries include chemical, electrical, machine tools, mining, textiles, furniture producing industries. It also ranks high in computer related technology within the Soviet Union.

AGRICULTURE

From the ancient times Armenia has survived with agricultural production and animal husbandry. However, today with the growth of the population and the mountainous nature of the land there is serious shortage of land for cultivation. Machinery and modern technology have been substituted for the shortage of labour in the agricultural sector of the economy. Only 30% of the population has remained in the rural areas as the expanding industrial sector has attracted half the population of the country to the urban areas in the last sixty years.

CULTURE AND SCIENCE

More than 40% of the population are students, and this accounts for the high rate of literacy and the advanced state of the sciences. The Soviet Armenian Academy of Sciences was established in 1943, and it coordinates research in the following fields: physics and mathematics, chemistry, geology, biological sciences and social sciences. The Academy coordinates research among 100 scientific institutes that employ 20,000 researchers.

There are 12 universities and higher education establishments in Soviet Armenia, with 60,000 students, including many from the other Soviet republics and from abroad. There are more than 1337 schools in the republic with 557,000 students; 1207 kindergartens with 150,000 children and a total of 47,000 teachers. There are also 95 Technical schools with 42,000 students and 5,000 instructors; 94 musical schools with 30,000 students; and 11 schools for fine arts.

Despite the politically restrictive environment, cultural life has flourished in Soviet Armenia. In 1980 for example there was an average of 11,000 cultural events in Armenia every single day. More than thirty major theatrical, musical and dance groups function professionally.

Literary life is also vibrant in Armenia. The Society of Armenia's Writers has more than 500 Professional writers as members. Armenian literary works are published in large numbers and many are translated into other languages. There are eight publishing houses that publish more than 1,200 titles annually. 91 newspapers and periodicals are also published, with nearly 20 million circulation. There are also a large number of libraries, museums and other cultural centers that aim at preserving our cultural heritage.

As any other country, Armenia has its accomplishments and its difficulties; its social and economic problems. However, the achievements of Armenia's small population have been remarkable in the last 70 years. They have survived two world wars, the Stalinist period, and other upheavals. They have not failed despite the adverse political conditions that have prevailed, and despite the limited material resources of the country.

BOOKS ON ARMENIAN HISTORY

1. SMYRNA 1922, The Destruction of a City, by Marjorie Housepian Dobkin
U.S.A. 1988, 276 pp., \$14.00
2. THE ARMENIAN GENOCIDE IN PERSPECTIVE, Edited by Richard G. Hovannisian
U.S.A. 1987, 216 pp., Hard cover \$30.00
Paperback \$15.00
3. ARMENIA, The Survival of a Nation, by Christopher J. Walker
U.S.A. 1980, 446 pp., Hard cover \$32.00
4. BRITAIN AND THE ARMENIAN QUESTION 1915-1923, by Akaby Nassibian
Great Britain 1985, 294 pp., Hard cover \$30.00
5. THE ARMENIAN GENOCIDE, Documentation Vol. I, by Institute for Armenian Problems, Munich 1987, 656 pp. Special price \$69.00
6. THE FORTIFICATIONS OF ARMENIAN CILICIA, by Robert W. Edwards (Dumbarton Oaks Studies Twenty-three) \$60.00

- Add \$2.00 per copy for shipping and handling (Reg. UPS)
- All orders must accompany full payment. Make checks payable to:

Armenian Prelacy Bookstore
138 East 39th St., New York, N.Y. 10016

OUTREACH

Archbishop Mesrob Ashjian
Prelate
Mardo Soghomian - Editor

OUTREACH (USPS 426-490) is published monthly by the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America, 138 East 39th Street, New York, New York 10016, (212) 689-7810. Unsolicited manuscript will be considered for publication; please include a stamped, self-addressed return envelope. We reserve the right to edit articles in order to conform to space limitations. Signed articles do not necessarily reflect the policy of the Armenian Apostolic Church of America. Send all correspondence to the above address to the attention of the Editor. Printed in the United States of America. Second class postage paid at New York, N.Y. 10016.
Postmaster: Send address changes to Outreach, 138 E. 39th St. New York, N.Y. 10016

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Իմ քաղցրանո՛ւն,
Իմ բարձրանո՛ւն,
Իմ տառապա՛ծ:
Իմ փառապա՛նծ:
Հների մէջ՝ նոր ու ջահէլ:
Դու՛ խաղողի խնամրուած վազ,
Վշտերդ ջուր՝ ինքրդ աւազ:
Դու՛ բարտենի սաղարթաշատ,
Առուն ի վար փռուած փշատ:
Դու՛ կիսաւեր ամրոց ու բերդ,
Մագաղաթեայ մատեանի թերթ:
Դու Ջուարդնոց — աւեր տաճար,
Կոմիտասեան Միրանի ծառ:
Դու՛ ջրաղաց խորունկ ձորում,
Դու՛ հոռովել անուշ ծորուն,
Փայլ գուլթանի արծաթ խոփի:
Դու՛ նե՛տ, նիզա՛կ, մկո՛ւնդ կոպիտ,
Դու՛ Հայրենի ծխանի ծուխ,
Դու՛ անգի՛ր վէպ, դու՛ Սասնայ ծո՛ւռ...

Իմ փառապա՛նծ,
Իմ տառապա՛ծ,
Իմ բարձրանո՛ւն,
Իմ քաղցրանո՛ւն:
Դու՛ մրգերի շտեմարան,
Ոսկեվազեան գինու մառան:
Դու՛ թաւէ դեղձ, դու՛ փրփուր հաց,
Ոսկեվազեան գինու մառան:
Դու՛ թաւէ էեղձ, դու՛ փրփուր հաց,
Արտաշատեան խաղող սեւաչ:
Դու՛ Սեւանի վառուղ կոճակ,
Երեւանի սիւն ու խոյակ:
Դու՛ հանգրբուան, կանչող փարոս,
Դու՛ հայկական գերբ ու դրօշ:
Խօսուն վկայ կոտորածի
Ու վճիտ աչք ցամաքած լացի,
Արդարութեան ահեղ ատեան,
Սրի պատեան ...
Միրոյ մատեան —
Միշտ հի՛ն ու նո՛ր իմ Հայաստան:

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

ՈՐՆ Է, ԲԱԲՕ

— Ո՞րն է, բարօ, մեր հայրենիք:
— Էն, որ ունի բարձր երկինք,
Էն, որ ունի կարմիր արեւ,
Իւր կապուտակ գլխի վերեւ:
Էն, որ ունի լեռն Արագեազ՝
Հաւքերն՝ աշուղ, ջրերը՝ սազ:
Էն, որ տեսքով իր Սեւանի՝
մազերն արձակ ու զեղանի՝
Նստած հարսի կը նմանի:
Էն որ ունի աշխարհի թագ՝
քանց թագաւոր՝ Մասիս ճերմակ,
ձերմակ Մասիս՝ սիրտը մրմուռ,
Գլուխը վեր՝ դրախտի դուռ:
Էն, որ ունի Մասիսն ի վար
Հին-հին բերդեր, վանքեր մթար,
Որ աւերակ, բայց դեռ դարեր
Լուռ կ'աղօթեն երկինքն ի վեր:
Էն, որ ունի Արագ, Տղմուտ,
Եւ ամբողջ մամուռ ու մուկ
Գերեզմաններն են պապերուդ ...
Էն, որ Ղազբէկն ու Արագած՝
Արտերու մէջ՝ ախպէր կանգնած՝
Ձեռ կը զարնեն գինով թասին
Ու կը ձէնեն մեր Մասիսին,
Թէ՛ «Հէ՛յ, բարօ, բաւ չէ՞ մենակ
Պանդուխտ մնաս ամպերու տակ ...»:

Դուք ո՞ր երկրից կը գաք, հովեր,
Այսքան քնքուշ ու մեղմ այսքան,
Ո՞ր լեռներից կը գաք հովեր,
Համբոյրի պէս քրոջական, —
Այնքան մեղմ էք, հեռուի հովեր,
Կարծես շունչն էք քնացած մանկան:
Մեր լեռներից, հեռուի հովեր,
Համբոյր տարէք, ձեր լեռներին,
Վարդերի բոյր տարէք, հովեր,
Մեր դաշտերից ձեր դաշտերին, —

Յ. ՇԻՐԱԶ

PRAYER
ON THE THRESHOLD
OF TOMORROW

Look. New sprouts push through the fields.
But which are thorns and which wheat
I do not know. Perhaps to the appetite
that is sated all is chaff
while to the hungry all is wheat.

Undistinguishable sounds, blows footfalls
thud in the distance, an agonizing attack
where the oppressed are planting red
flames with their blood.
And the rains sweat and expand
into floods that shake the walls
of the oldest dams.

Lord, now is the time to send
your wisdom and kindness
to the tortured who, although
they have forgotten, need you as they hurl
themselves closer to the precipice.

Oh, God, who trimmed the wick of the mind
and poured the oil of life, do not let
your lamps be overturned.
Let them illuminate paths to your truth.

Plant love in the eyes of today's
and tomorrow's mighty. Do not let
their hearts close.

And do not let the hearts of the child
and the aged be strangers
to tenderness and hope.

Let the struggle of our time be short.
Let it be settled with justice.

Let the fortress of egos,
that huge barricade,
crumble. And let every treasure
go to every man. Let every garden
gate be open. But let no flower be crushed.
No single branch fall.

OATH TO ARARAT

We will reach your sacred peak
once the barrage of bombs subsides,
once the blood seas resign themselves
to being the color of blood,
once the butchered dove of peace
returns from the holocaust
with his olive branch.
We will reach that summit.

From every city, by-road and field
from every gutter and corner of exile,
watch us gather, adding one to one
and rank to rank, to storm our father's dream.
And watch the black walls with which
fate has barricaded us
shatter.

The ache of our hearts will lead us
like a trumpet call,
to our lands and water.
Let the sun collapse;
let the road lead through hell,
we will reach your peak.

Look at out numbers, swelling rank on rank
brave and burning.
Look at our hunger reaching toward you
with the grasp and reach of Vahakn.
Look at our souls clean as your snows.
And our will, hard as your stones.
God of granite!
Holy mountain!
Believe us that we can,
that we shall reach your peak!

ANTRANIG ZAROUKIAN

ԵՐԿԻՐ ԻՄ ԿԻՋՈՒԱԾ

Ինչպէ՛ս չըսիրեմ, երկիր իմ կեզուած.
Պարզուած վերստին սրերին սուրնայր.
Ինչպէ՛ս չըսիրեմ — հեզութեամբ լցուած
Դու եօթնապատիկ խոցուած Տիրամայր ...

Որքան որ ելան արիւնիդ ազահ,
Դու կամաւոր գո՛հ — բոլորը տուիր.
Դու յաւէտ եղար անարատ վկայ —
Չարերի կոխան, խաչուած իմ երկիր:

Հրկէզ քո հոգին, որպէ՛ս առատ խունկ,
Աշխարհի համար պարզեցիր անպարտ,
Հեզ ընդունեցիր երզում ու երկունք,
Դու արքայաբար վէհ ու անհպարտ:

Ժամ է, ե՛լ նորից, իմ ծիրանվառ:
Չրահարւորուիր խանդով խնդագին,
Վառիր երկունքի գիշերում խավար
Հրով մկրտուած նայիրեան հոգին ...

Լուել են արդէն երգերը հզօր
Ու էլ չեն հնչում խօսքը հպարտ,
Խաւարն է գերել մեր հոգին այսօր
Եւ լուսթիւնը՝ յաւէտ մահապարտ:

Սեւ գնդերն ահա կազմել են շարքեր
Արիւնուած երկրում, ուր երէկ այնպէս
Շաչում էիմ դուք, հրեղէն երգեր,
Եւ ալեկոծում փողոց ու կրկէս:

Դաժան ցնծութեամբ թշնամին ահա
Իր սեւ յաղթութեան խնճոյքն է սօսում,
Հոհում է մեր տանջանքին վրայ,
Արիւնով հարբած՝ արիւն է խմում ...

Լցուած է արդէն բաժակը թունոտ,
Համբերելու ժամն անցել է արդէն.
Ելնե՛նք ճշարու խնդութեամբ քինոտ
Ու հպարտ կանգնենք մուկ բռնութեան դէմ:

Այս դառն օրերի մթնոլորտ մահաբեր,
Արնոտ խնճոյքի այս սեւ զնդանում
Դաւաճա՛ն է նա, ով լուռ է դեռ,
Մատնի՛չ է, ով իր սուրը չի հանում ...

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Սա իմ երկիրն է, — չափսերով այնպիսին
Որ կարող եմ վերցնել հետս,
Երբ մի հեռու տեղ դնամ:
Փոքրիկ՝ ինչպէս ծերացած մայր,
Փոքրիկ՝ ինչպէս նորածին զաւակ:
Իսկ քարտէսի վրայ՝
Անդամէնը մի արցունքի կաթիլ ...
Սա իմ երկիրն է, — չափսերով այնպիսին,
Որ ազատօրէն տեղաւորել եմ իմ սրտիս մէջ,
Որ չկորցնեմ յանկարծ:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Իմ հայրենիքը
Մանր խաչերի անձրեւ է
Հին պատերին:
Իմ հայրենիքը
Թափանցիկ ջրով աւազան է,
Ուր զնգայով ընկնում են օրերը:
Իմ հայրենիքը ահա,
Որտեղ թռչունը շողջողում է,
Որտեղ մահը թրջում է գինով,
Եւ ապրողների երակներով
Հոսում է արիւնը լերան:

ԵՆՈՒԱՐԴ ՄԵԼԻՏՈՆԵԱՆ

փրկելու հաստատակամութիւնը: Ինձ մնում է ամենայն յաջողութիւն մաղթել բոլորիդ ու ասել՝ բարի՛ գիշեր: Մինչեւ առաւօտ: Զգաստ ու պատրաստ եղէք ...

— Իսկ ժամը, պարոն հրամանատար, — տեղից վեր կենալիս հարցրեց գնդապետ Շահնազարեանը, որի համար այդ ժամից բացի, ամէն ինչ պարզ էր ու հասկանալի:

— Ժամի մասին լրացուցիչ կարգադրութիւն կլինի, — պատասխանեց Փիրումեանը եւ նայեց շտաբի պետ Շնեուրին: — Պարոն կապիտանի ջանքերով յուսալի կապ է ստեղծուած իւրաքանչիւրիդ հետ: Մնացած բոլոր հարցերը՝ այդ կապի միջոցով:

Բաժանուելիս նա մտերմօրէն թեւի տակ առաւ Գարեգին սրբազանին եւ ականջին հարցրեց.

— Գուցէ Ղեւոնդ երէցը կցանկանա՞յ առաւօտեան բարեմաղթանքի խօսք ասել զօրքին:

— Դա ի՞մ հոգու պարտքն է, սիրելի՛ս, — անմիջապէս պատասխանեց սրբազանը՝ շոյուած զօրավարի վերաբերմունքից եւ Ղեւոնդ երէցի անունից: — Միրով կը խօսեմ: Բայց զօրքն ինչպէ՞ս մի տեղ կը հաւաքես:

— Դրա կարիքը չկայ: Դու շտաբում կ'իստես, եւ ռազմին ձայնը կը սփռի ամբողջ ճակատով մէկ:

— Այդ օրուան է՛լ հասանք, որ պատարագիչը չպիտի տեսնի իր հօտի երեսը: Լոյսը դեռ չբացուած՝ ես այստեղ կլինեմ:

Բոլորին յանձնարարեց քնել, հանգստանալ, որ առաւօտը դիմաւորեն թարմ ուղեղով ու կայտառ մարմնով: Յանձնարարեց, իսկ ինքը ո՛չ քուն ունէր, ո՛չ հանգիստ: Ո՞վ է ասել, թէ օձի կծածին էլ քուն կգայ: Գունն ամէն մի շունչ-կենդանու համար է, բայց ո՛չ այն զօրավարի, որ սպասում է վճռական ճակատամարտին: Վճռական ի՞ր համար, իր ազգի՞ ու նրա հայրենիքի համար: Գուցէ կային մարդիկ, որոնք հաւատում էին, թէ Սարգարապատում տանուլ տալով՝ հայ ժողովուրդը թերեւս հնարաւորութիւն կ'ունենայ ուշքի գալու, ոտքի

կանգնելու եւ քայլելու այն ճանապարհով, որ Աստուած է վերապահել նրա համար: Գուցէ կային մարդիկ, որոնք մտածում էին, թէ այս վերջին պատերազմի դաշտում թուրքի առաջ կունակ դարձնելով՝ հայը հնարաւորութիւն կ'ունենայ դիւանագիտական կամ ուրիշ որեւէ սեղանի շուրջ նստել եւ նոյն թուրքից ստանալ ապրելու, գոյութիւն պահպանելու գոնէ փոքրիկ մի հողակտոր: Նա թուրքին լա՛ւ էր ճանաչում, որպէսզի իրեն չ'սփոփեր նման խաբկանքով: Նա իր ազգի վիճակը լա՛ւ գիտէր, որպէսզի ուղեղը չը լցնէր սուտ հեռանկարի մշուշով ...

Ալեքսանդր Շնեուրը սկզբնապէս կարծում էր՝ ինքը պիտի Գարեգին սրբազանին անակնկալի բերի ռազմիկոյթով: Սակայն ռազմաճակատի հրամանատարը թուրքիկ խորհրդակցութեան ժամանակ այդ անակնկալը յօդս ցնդեցրեց իր յայտարարութեամբ, եւ ինչ-որ չափով կապիտանի տրամադրութիւնն ընկաւ:

Իսկ հիմա լոյսը դեռ չբացուած Գարեգին սրբազանը յայտնուեց շտաբում: Անսովոր լուրջ էր ու մտամոխի: Զգարմացաւ որ Շնեուրն արդէն տեղում էր, կազմ ու պատրաստ: Գերմաներէն ողջունեց, հարցրեց՝ կարելո՞ր նորութիւն չկա՞յ, եւ տեղեկատուով, որ թուրքերն ստոյգ պատրաստուում են յարձակման (գիշերը որսած թուրք սպան էր հաղորդել, որ յարձակելու են առաւօտեան՝ նամազից անմիջապէս յետոյ), շտապեց խօսք ասել զօրքին:

— Ո՞ր է այդ սարքը, որով պիտի ճառախօսեմ: Շնեուրն զգաստացաւ:

— Այստե՛ղ է, սրբազան, — ասաց, — ինձ մօտ, ամէն ինչ այստե՛ղ է կատարուելու:

Գարեգին եպիսկոպոսն, անշուշտ, տեղեկ էր այդ ռազմիկ կոչուած հրաշքին, լսել էր նրա մասին, կարդացել: Սակայն առաջին անգամ պիտի առնչուէր եւ այն էլ այսպէս անմիջական, մանաւանդ այսքան ճակատագրական մի առիթով:

Կապիտանը սիրալիբ բռնեց նրա թեւը, տարաւ, նստեցրեց անկիւնում տնկած սեղանի կողքին եւ, մետաղահիւս, տանձանման մի բան դնելով առաջը, բացատրեց.

— Այ՛, այսպէս նստած կ'իստէք, եւ դա ձեր խօսքը կտանի, կը սփռի զօրամասերում:

— Աստուած երկար կեանք շնորհի դրա ստեղծողին, — մրմնջաց սրբազանը եւ տեղը յարմարեցրեց, շտկեց իրեն, ինչպէս ամենսրբազան պատարագից առաջ:

Ըստ երեւոյթին զօրամասերն էլ էին զգուշացուած. հրամանատարները գիտէին, որ սրբազանը ռազմիկով պիտի խօսի Վարդանանց պատերազմի մասին: Հոգեւորականները՝ եպիսկոպոսներ ու քահանաներ, տիրացուներ եւ հոգեւոր ճեմարանի սաներ, գիտէին եւ զօրաջոկատները նախապատրաստել էին: Ամենուրէք սպասում էին հրաշքին: Եւ երբ խրամատներում ու Սրաղարապատեան դաշտի վրայ, Արարատեան երկրի գանգերի ղօղանջների ուղեկցութեամբ տարածուեց Գարեգին սրբազանի երգեցիկ ձայնը՝ մի քիչ խապոտած ռազմիկախմբերի խշրտոցով, բոլորը ծունկի իջան խոնարհ եւ երկիւղածութեամբ հայացքները դարձրին դէպի երկինք, կարծես այնտեղից էր, որ յորդում էր աստուածառաք ձայնը:

— ... Արդէն քանի՛ հարիւրամեակ հայ ժողովրդի ու նրա առաքելադիր եկեղեցու համար սրբազան է այս օրը՝ իբրեւ հայրենիքի, ազգի, մեր հաւատի ու սուրբ մայրենիի համար ազգովին կոռելու եւ նահատակուելու օր: Հայոց սպարապետ Վարդանն ու սրբազան ուխտին հաւատարիմ նախարարները, հայոց հոգեւորականներն ու ազատները, հայ ոստանիկն ու շինականը միակամ ու միահամուռ Աւարայրի դաշտ էին գնացել՝ իրենց հաւատն ու ազգային ինքնութիւնը պաշտպանելու մազեղեզանց մոխրամոլ բռնութիւնից: Անհաւասար էին ուժերը: Պարսից անհամար զօրքի եւ ռազմական փղերի դէմ հայ փոքրաքանակ զօրքը, նրա հետ էլ՝ զաւազանազէն աշխարհազօրը: Սակայն հայութիւնը կռուեց մինչեւ վերջին շունչը, նահատակուեց Աւարայրի դաշտում, ապա ողջ մնացած փրկանքներով ամրացաւ իր բերդերում ու անտառներում եւ ապրեց, դիմացաւ ... Թշնամին, որ պարսիկ ուժացնող կոտապաշտն էր, տեսաւ եւ համոզուեց, ապա ականջին օղ արեց, թէ հայը կմեռնի, կնահատակուի, սակայն չի հրաժարուի իր հաւատից ու ազգային ինքնութիւնից ...

Եւ այսօր Վարդանանց հերոսական պատերազմի ու սուրբ նահատակութեան օրը, երբ պիտի ոգեկոչէինք մեր նախնեաց անթառամ յիշատակը, երբ պիտի մեր սրբարաններում խաղաղ ծխար նրանց փառքի համար վառուած խոնկը, մեր հայրենի եզերքը տնքում է նոր բռնկալի ոտքի տակ, մեր արեւը մոռայուել է նրա բերած վառողի ծխից, մեր գետերն ու աղբիւրները վարարել են նրա հեղանայ-

րիւնից. եթէ Պարսիկն Աւարայր է հասել ... մեր հաւատն ու ազգային ինքնութիւնը վերացնելու, այսօրուայ թշնամին մեր ազգի կէտը կոտորել եւ միւս կէսն է ուզում ոչնչացնել ... Փոխուել են ժամանակները, փոխուել են ազգերն ու ցեղերը: Աւարայրում մեր դէմ կանգնած բռնակալն ուզում էր ոչնչացնել մեր լեզուն ու հաւատը: Թուրքը մե՛զ է ոչնչացնում: Ուրեմն, այստեղ նահատակութիւնն էլ չի կարող օգնել, որովհետեւ մեր նահատակութիւնից յետոյ ոչ մի հայ չի մնայ, որպէսզի բարի յիշի սարգարապատեան նահատակութիւնը: Պատմութեան դասերն այլեւս անգոր են այսօրուայ մեր ազգային աղէտի առաջ: Այսօր միայն յաղթանակն է, որ պիտի հայութեանը փրկի վերահաս կործանումից: Ուրեմն, կռուե՛նք ու յաղթե՛նք, յաղթե՛նք ու ապրե՛նք՝ ի հեճուկս դարաւոր թշնամու ...

Խրամատներում ծունկի իջած զինուորականները համակ ուշադրութիւն էր, լարում եւ ոգեկոչում: Օղը լիքն էր գանգերի ղօղանջներով ու սրբազանի խօսքերով, որոնք զինուորներին էին հասնում ո՛չ միայն լսելիքով, ո՛չ միայն իբրեւ հնչիւններ, որոնք պէտք է լսել, ընդունել կամ չընդունել:

Սարտարապատի Յուշարձանի ընդհանուր տեսարանը

Նրանք մարդկանց մարմիններն էին լցում բոլոր զգայարաններով, դառնում էին յորդոր, սուրբ մղում, արեան եռք ու կրակ ... Եւ յետոյ էլ զարմանալի էր, թէ յարձակման հրամանն ինչո՞ւ է ուշանում ...

Կռուե՛նք ու յաղթե՛նք, յաղթե՛նք ու ապրե՛նք, — դարձեալ զնգաց սրբազանի ձայնը ...

Գնդապետ Պողոսեկ Փիրումեանը վախեցում էր՝ լինեն անհամբերներ եւ, առանց սպասելու վերին հրամանի, կռուի նետուեն նախորդ օրուայ պէս: Ուզում էր զգուշացնել ... Եւ նրան կանխեց ինքը՝ սրբազանը, զինուորականները կոչելով կարգապահութեան ու աշխրջութեան: Սակայն վերջին խօսքը նոյն յորդորն էր, որ սփռուեց, տարածուեց ճակատի վրայ.

— Կռուե՛նք ու յաղթե՛նք, յաղթե՛նք ու ապրե՛նք:

Լոյսը դժուարութեամբ էր սփռում Արարատեան դաշտի վրայ: Գեղարքունեաց լեռնապարի թիկունքից արեգակն արնոտ պոռնկը հանեց, եւ Արարատի ձիւները ողողուեցին հուրհրատող շառագոյնով: Ռազմաճակատի ամբողջ զօր վրայ, Արաքսի եղեգնուտներից մինչեւ Արազածի փէշերը, հայ զինուորականները երդում էր լուռ, հայացքն Արարատին, երդում էր՝ կռուել եւ յաղթել, յաղթել եւ ապրել: Երդում էր ու հաւատում ... Այդ առաւօտ առաւել քան հաւատաւոր էր հայ մարդը: Այդ առաւօտ հայոց ճակատի վրայ թափում էր այն լոյսը, որ ոչ թէ արեգակից էր գալիս՝ այդ անխտորական, անտարբեր լուսատուից, այլ երկնքի անտես անհուններից եւ լցում էր հայ մարդու սիրտը, գիտակցութիւնը, դառնում հաւատ ու յոյս, ուժ ու վճռականութիւն:

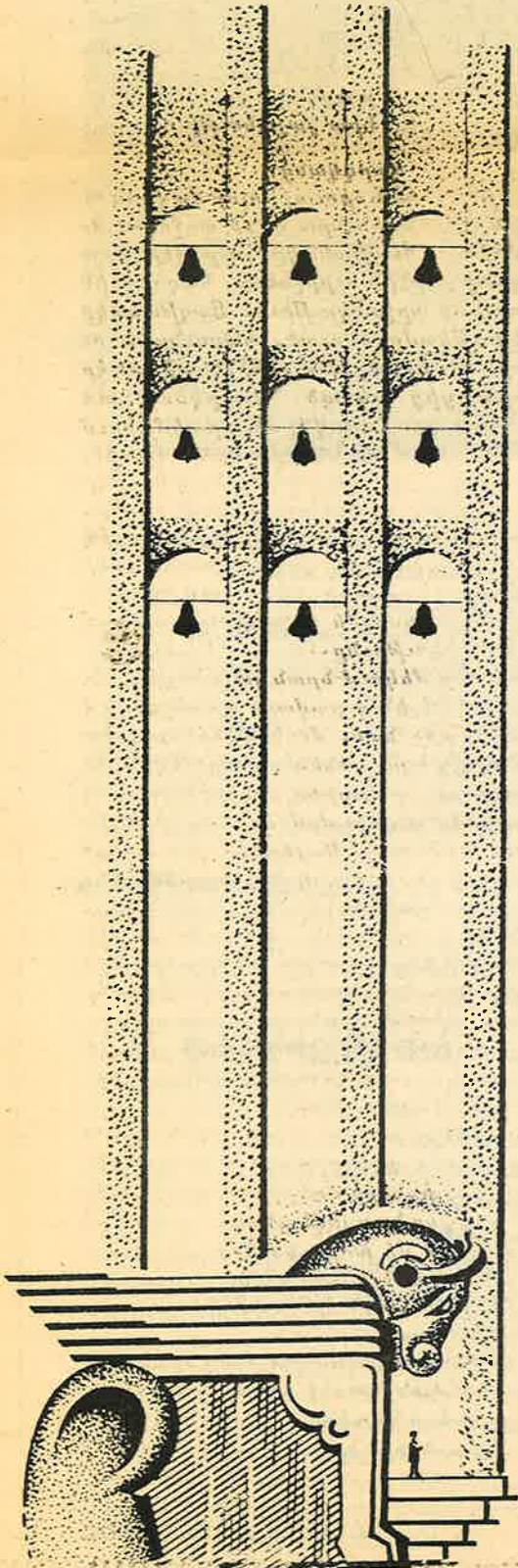
— Առաւօ՛տ լոյսոյ, — հայոց սուրբ լեռան ճանչնեցր ճայացքով գրկած՝ մրմնջում էին հոգեւորականները, եւ սրանց հետ աղօթք էին կարդում հայ մարդիկ ռազմադաշտում ու թիկունքում, ամենուրէք, որ կային, ապրում էին եւ պիտի ապրէին ... Առաւօ՛տ լոյսոյ եւ դո՛ւ, բացուող արեգա՛ր օր, եղի՛ր հայի՛ օր, հայի՛ օր:

— Հայի՛ օր, հայի՛ օր, — ասես մոնչում էին Արարատի խորախոր անդունդները, որոնց արձագանգն էին գանգերի ղօղանջները, հաւատաւոր, հայութեան հոգու խորքերից պոռթկացող ցասման վճիռը եւ յոյսի ամենաճառագ լոյսը:

— Ուռա՛:

Գարեգին սրբազանը Մահապարտների գնդի առաջին գումարտակի զինուորների հետ էր: Ելաւ խրամատների կողքի հողապատնէշի վրայ, լանջախաչը բարձրացրեց, Արարատի դիմաց խաչակնքեց, սուրբ օրհնանք կարդաց, ապա, խաչը զօրավարի կողմն ուղղելով, բացազանչեց.

— Կարմիր Վարդա՛նը: Կարմիր Վարդա՛նն է մեզ հետ: Նրա հրաբորբ ոգին, նրա անմեռ կերպարը: Առա՛ջ, հայ զինուոր, քեզ սրբազան կռուի է տանում նոր օրերի Կարմիր Վարդա՛նը: Կարմիր Վարդա՛նը ...

«Կարմիր վարդան»...», — այս էր, որ արձա-
գանգելով, հորձանք տալով տարածուեց գործող
չարքերի վրայ, կամաւորների, հրամանատարների
եւ աշխարհագորային խանդավառների շուրթերին
գնգալով, մէկմէկու անցնելով, պիտուեց ամբողջ
Սարգարապատեան դաշտի վրայ՝ Արաքսի եղեգ-
նուտներին մինչեւ Արաքսի փէշերը:

Իսկ հաւատարմի մտածուի փէշերը ձերմակը
թուրքաց դիրքերի դէմ սուրալով, իր վրայ տանում
էր հրակարմիր գորավարին, որը նժոյգի ականջը
մտած գոռում էր:

— Առա՛ջ, առա՛ջ:
Մահապարտների հետիոտն քաջերը միացել էին
նրան: Կողքերից նորերն էին բարձրանում ու
խոյանում առաջ: Դա զօրք չէր, այլ ժայռածե-
պերից իջնող քարահուբ, որ գնալով շատանում էր
ու ահագնանում: Բոլորի հայեացքի առաջ կարմիր
գորավարն էր, որի փէշերը թեւերի պէս տարածուել
էին օդում, նրան տալիս էին հրեղէն մրրկահաւի
կերպարանք: Եւ այդ մրրկահաւն իր հետ փոթորիկ
ու մահ էր տանում թուրքաց դիրքերին:

Յարձակման կարգադրութիւնն անելու յետոյ
Շնեուրը կանգնել էր աշտարակի հարթակի եզրին
եւ չէր կարողանում հայեացքը կտրել իր հրամանա-
տարից: «Աստուած իմ, որտե՞ղ եմ տեսել այս
հրաշքը», — մրմնջում էին նրա շուրթերը: Եւ
յանկարծ յիշեց Պետերբուրգի սուրբ Գէորգ
եկեղեցու հսկայ որմնակարը գմբէթատակի հար-
թութեան վրայ: Սուրբ Գէորգ, Գէորգիոս յաղթող,
«Գէորգիոսի հրաշագործութիւնը վիշապի դէմ»: Որտե՞ղ
չէր տեսել Գէորգ նահատակի սրբապատ-
կերը: Իր նմաստենակի պատի մանրիկ ոսկեղէն
նկարների մէջ, դպրոցական դասագրքերում,
եկեղեցական չէնքերի պատերին: Բայց այն մէ՛կը
պատի ամբողջ լայնութեամբ ծալծուած էր հրեղ
վիշապը, ժանիքները սրած պատրաստուում էր
կրկնել հերթական գոհին, որը վերջինն էր լինելու՝
արքայադուստրը... Եւ ահա յայտնուում է սուրբ
Գէորգը ճերմակ նժոյգի վրայ, կարմիր թիկնոցը
քամուն տուած, կայծակնեղէն թուրը վիշապի դէմ
պարգած...:

— Սո՛ւրբ Գէորգ, Սուրբ Գէորգ յաղթող, դո՛ւ
պաշտպանիր քեզ նմանին, — աղերսական հայեաց-
քը երկնքին յառնելով խնդրեց կապիտանը, որ այդ
պահին աւելի շատ մի հւատարմոր աղօթողի էր
նման, քան շտաբի պետի, որի կոչում մի քանի
վայրկեան առաջ գրու էր տուել հայոց վրէժխնդիր
զօրքը:

Թուրքերի վրայ ահարկու տպաւորութիւն էր թո-
ղել դէպի իրենց սլացող կարմիր կրակը: Ճերմակա-
դիրփուր նժոյգը՝ կարմիր կրակէ թեւերով: Իսկ
մինչեւ այդ էլ իրենց պաշտպան գնդապետային
ընտրանիի վրայ էր յայտնուել շարաշուք աղէտը,
որը մի քանի վայրկեանում ջարդուխորդ արեց
գնդացիները: Թիկունքից կրակում էին իրենց
թիղանթները, այնտեղ բռնկուած թիղուտորտից
հողը ցնցուում էր, սակայն արկեր չէին յայտնուում
հայոց դիրքերի վրայ: Նրանք այս բոլորն ընդու-
նեցին իրենց ալյաւի ուղղակի գեհնային պատմի
նախանշաններ եւ, զիրքերից զուրս թափուելով,
ուզում էին փախչել դէպի ետ: Սակայն փախչելու
փորձ անողների վրայ սկսեցին կրակել հրամանա-
տարները, որոնք անցել էին թիկունքը եւ գնդակա-
հարում էին խուճապի մատնուած ասկեարներին:
Ատրճանակները նրանց վրայ ուղղած՝ հայհոյում
էին, մտածելով, որ այդ զօրքը ոչխարի պէս բան է,
թէ որ գլուխը շուռ տուեց, մէկ էլ կանգ է առնելու
իր փարախով:

Մահապարտների առաջաւոր ջոկատները
խառնուեցին թուրքերին եւ սկսուեց ձեռնամարտը:
Շահում էին թրերը, եւ ընկնողները թաւալում էին
ոտքերի տակ: Սուրհանարուածներ էին տեղում, ու
իւրաքանչիւր հարուածն ուղեկցուում էր երկու
տնքոցով՝ հարուածողի ու տապալուողի:

Պօղոսեկ ֓իրումեանն առաջին գումարտակի
վաշտերից մէկին յանձնարարեց չհեռանալ թուրքաց
չարքերի մէջ մխրճուած գորավարից:

— Պաշտպանեցէ՛ք նրան բոլոր կողմերից, —
յանձնարարեց նա: — Տեսնո՞ւմ էք՞ ո՛ւր է հասել:
Իսկապէս, ճակատի հրամանատարը ինքնամոռաց
կատարութեամբ զարկուելով թշնամու առաջա-
պահերի հետ, արդէն դուրս էր եկել Չիմնի-ղըր բլրի
ստորոտը: Նրա վիթխարի թրի հարուածներն աջ ու
ձախ տապալում էին աղմուկ- աղաղակով իրեն
մօտեցող ասկեարներին: Վերից մէկը հրացանով
նշան էր բռնել նրա վրայ: Վարանդեցի դիպուկա-
հարը, — որ գորավարի թիկնապահ վաշտի զինուոր-
ների էր խառնուել, — տեսաւ նրան, եւ յաջորդ
վայրկեանին թուրքը դիտապատ ընկաւ ու ցած
գլորուեց հրացանը գրկած:

— Չաքար, դուք գորավարին հետեւեցէ՛ք, գորա-
վարի կողքից չհեռանա՛ք, — առաջարկեց Արշակը:
— Իմ գործը նշան բռնողների հետ է:

Յետոյ սրատես արծիւի պէս աչք էր ածում թուր-
քաց դիրքերի վրայ: Հենց որ մէկն ու մէկը գող
առնեստի նման գլուխը հանում էր, հողապատնէշի

թիկունքից, նրա գնդակն առած ետ էր շուրջաւում,
որպէսզի այլեւս գլուխը չբարձրացնի:

Գնդապետ Պօղոսեկը, երկրորդ գումարտակի
գլուխն անցած, զարկուում էր Չիմնի-ղըրի հիւ-
սիսային լանջն ի վար յորդացած լաւայի դէմ: Նա
գիտէր, որ այդ կողմից յաղթութիւն ունենալու
դէպքում թուրքերը կարող են ռազմաճակատի հրա-
մանատարին առնել շրջափակման մէջ: Չի կարող
պատահել, որ նրանք արդէն իմացած չլինէին, թէ
այն ի՛նչ կարմիր վերարկու էր, որը փրթում էր
իրենց առաջապահներին: Նրանք ամէն կերպ կը
ջանան ողջ-ողջ ձեռք գցել մի այդպիսի որս:

Նրանք շա՛տ բան կ'ուզենային...
Բայց դա հայոց օրն էր: Եւ այդ օրը հայերն էին,
որ պէտք է կարողանային, հայերն էին, որ պէտք
է կատարէին, ի՛նչ որ կամենային:

Պօղոսեկ ֓իրումեանի երկրորդ գումարտակից
մի վաշտ ճեղքել էր թուրքերի շղթան, մտել նրանց
դիրքերը, կատաղի սուրհամարտ էր տալիս: Ճեղքը
լայնացաւ, մնացած զօրքն էլ սկսեց բարձրանալ
լանջն ի վեր:

— Առա՛ջ, քաջեր, առա՛ջ, — երկարեց գնդապե-
տի խորխու ձայնը:

Երեւանեան ռազմաճակատի հրամանատար գորա-
վար Սիլիկեանը Երեւան ու թիֆլիս էր հեռագրել՝
հաղորդելով Սարգարապատեան գծի փառաւոր
յաղթանակի մանրամասները: «Վարդանանց
պատերազմի սրբազան օրը Հայոց զօրքը պսակեց
թուրքերի չեղած-չտեսնուած ջարդով: Թուրքերը
գլխապատու անհանձնում են՝ պատերազմի դաշտում
թողած իրենց նահաւար մեռելներին ու վիրաւոր-
ներին, իրենց պաշարակիր սայլերն ու տեսակ-
տեսակ ռազմամթերքը: Մենք փորքաթիւ գոհեր ենք
տուել՝ մի քանի տասնեակ զինուոր եւ տասնինն
սպայ: Մանր ու թեթեւ վիրաւորների թիւը չի անց-
նում երկու հարիւրից: Եւ հետո չէ այն օրը, երբ
մենք յետ կ'առնենք թուրքերի կողմից նենգօրէն
գրաւուած Ալեքսանդրապոլը»:

Հենց այդ օրուայ երեկոյեան էլ Վաղարշապատի
ու Երեւանի խանդավառ բնակչութիւնը ծանօթացաւ
Սիլիկեանի նոր կոչին, որը փակցուած էր
մարդաշատ փողոցների ակնառու տեղերում, մեծ
չէնքերի մուտքերին ու դարպասներին: «Հայեր, —
գրում էր վերջին երեք օրերում ոգեւորուած ու
յաղթանակի հաւատին լծուած գորավարը, — մեր
քաջարի զօրքերի հերոսական գործունէութիւնը
շարունակուում է, եւ տաճիկ զօրքերը նահանջում
են:

Մենք պէտք է ետ վերցնենք Ալեքսանդրապոլը,
որն այնպէս նենգօրէն գրաւեցին տաճիկները:

Մեր բոլորիս մտքերը ամբողջութեամբ պէտք է
ուղղուած լինեն դէպի Ալեքսանդրապոլը, մենք
պէտք է ետ վերցնենք այն եւ յետոյ միայն բանակ-
ցութեան մէջ մտնենք տաճիկների հետ խաղաղու-
թիւն կնքելու:

Մեզ բոլորիս շատ լաւ պէտք է յայտնի լինի, թէ
ո՛ր աստիճան գրգռուելու է անկուշտ եւ միեւնոյն
ժամանակ թոյլ տաճիկ կառավարութեան ասորժա-
կը: Նա պահանջում է ամբողջ Ախալցխայի,
Ալեքսանդրապոլի եւ Էլմիածնի գաւառները՝
Էլմիածնի վանքի հետ միասին եւ Երեւանի,
Նախիջևանի գաւառների մեծ մասը:

Մի՞թէ մենք պիտի տանենք այդպիսի անար-
գանքը: Մի՞թէ հեշտ ու հանգիստ սրտով պիտի
տանք թշնամու մեր հայրենի հողերը, որ
կերակրել, կերակրում են եւ պիտի կերակրեն մեզ,
եւ մեր սրբատեղիք՝ սուրբ Էլմիածինը:

... Քիչ է մնացել մինչեւ Ալեքսանդրապոլը,
հարկաւոր է միայն օգնել խրամատներում գտնուող
մեր քաջերին, եւ մի 3-4 օրից յետոյ մենք կը
հասնենք մեր նպատակին:

Ուրեմն, մի՛ դանդաղէք, հայեր, շտապով
խմբուեցէ՛ք խիտ եւ համերաշխ շարքերով,
վնասեցէ՛ք թշնամուն մեր հայրենի արիւնյանների
հողերից, եւ թող ձեզ հետ լինի ձեր հետնորդների
օրհնութիւնը:

Բոլորը դէպի գէ՛նք:
Դէպի Ալեքսանդրապոլ՛:
Երեւանի գորամասի հրամանատար՝
Գեներալ Սիլիկեան»

Իսկ բուն ռազմաճակատում օրուայ ահուկ
տառապանքից խոնջացած ու անօրինակ յաղթանա-
կից զինով հայ զօրքը ժամանակաւոր ու ծանծաղ
խրամատներում իբր թէ հանգստանում էր՝ առա-
ւօտեան թշնամու հետապնդումը շարունակելու
համար: Սակայն հանգստանալ չկար: որովհետեւ
մարդիկ շատ էին յոգնած, Ղըրը ծայր աստիճան
կորուած էին, յաղթանակի երջանկութեան ու
կրորուտների ցաւի ստեղծած հակոտնեայ զգա-
ցումներից պայթում էին սրտերը: Ամենուրէջ
ափսոսանքով ու կսկիծով էին խօսում կամ լռում
ճակատի հրամանատարի որդու մասին: Իսկ հին-
գերորդ գնդի մահապարտներն իրենց պահում էին
սքաւորների պէս, որովհետեւ՝ նրանց՝ աչքի առաջ

էր, որ Յովսէփը գնաց անկարելի ու անհնար
սխրագործութեան: Հողմացրիւ արեց գնդի
ճանապարհը մահուամբ զոցող գնդացիները:
Հողմացրիւ արեց, ապա վիրաւոր ու յոջօտուած
ընկաւ թշնամի մարդակերների ձեռքը:

Ի՞նչ եղաւ նրա վիճակը յետագայում: Թուրքերը
ո՞ղջ թողուցին իրենց մէջքը կոտորողին, թէ՞
թուրքավարի հաշուեյարդար տեսան հետը: Գուցէ
իմացել են, թէ ո՛վ է նա եւ հիմա գեհնային
տառապանքներ են պատրաստում հօր ու որդու
համար՝ իրենց սարգարապատեան խայտառակ ջար-
դին ի տրիտուր:

Չիմնի-ղըր բլրի ուղղութեամբ թուրքերին
հետապնդող մահապարտներն իրենց գնդապետից
յանձնարարութիւն էին ստացել փնտռել ու գտնել
Յովսէփին: Հետախոյզ ընտիր հեծեալների մի
խումբ յատուկ առաջադրանքով իր փնտռուութեան
սկսել էր դէպքի վայրից եւ, ճանապարհին
թուրքական զիծը սանրելով, խոչոր կուտակում-
ների վրայ կայծակի՝ պէս իջնելով, բաւական
մխրճուել էր թշնամու գորաշարքերի մէջ, հասել
կարա-բուրուն բլրի մօտերը, այնտեղից էլ իջել
Արաքսի ափը՝ հասել կարաղուլա կիսակայարանի
մօտերը, — ո՛չ մի արդիւնք: Մնում էր մտածել,
որ գերի վերցնողներն իմացել են նրա ով լինելը,
անմիջապէս փոխադրել են խոր թիկունք, գուցէ եւ
Ալեքսանդրապոլ, ուր որ իրենց գլխաւոր հրամա-
նատարութեան շտաբն էր, եւ պիտի թանկ ծախսեն
գերիների փոխանակութեան ժամանակ: Սատանան
իրենց հետ, — հոգեմաշ մտածումների մէջ ինքն
իրեն ասում էր Պօղոսեկ ֓իրումեանը, — ի՛նչ գնով
կ'ուզեն, թող ծախսեն, միայն թէ ո՞ղջ լինի, միայն
թէ ո՞ղջ լինի...:

Պատանի Յովսէփ ֓իրումեանի կսկծալից ճակա-
տագիրը տիրում էր զօրքին զբաղեցնող բոլոր հար-
ցերի ու ապրումների վրայ: Սակայն երեւի թէ
ամէնից շատ այդ ցաւով տառապում էր Գարեթի
սրբազանը: Այդ անխոնջ ու անդադրում մարդն
ամբողջ օրը պատերազմի դաշտում էր, զինուոր-
ների հետ, հրամանատարական կէտերում: Մայիս-
եան արեւի տակ, ճառագայթների փնջեր արձակող
լանջախաչը ձեռքին, օրհնում էր ու խրախուսում,
ոգեւորում էր ու ատելութիւն բորբոքում: Նախորդ
օրերի գրոյցներից ու հանդիպումներից նա դարձել
էր բոլորի մտերիմը: Սիրում ու հւատում էին
որպէս իսկական սրբի: Նրա յայտնութիւնը լրա-
ցուցիչ ուժ էր տալիս մարդկանց:

Եւ այսպէս, յաղթական օրուայ բոլոր ժամերն ու
վայրկեաններն անցել էին նրա աչքի առջեւով ու
նրա սրտի միջով: Յաղթանակը լուր էլ էր նրա
համար, որ պիտի բերէին ուրիշները, հաղորդէին
իրեն սրտապարտ երջանկութիւն: Յաղթանակը
նրա մասնակցութեամբ ծնուած, հասուեցած ու
աւարտուած օրն էր, որի երջանկութիւնը սիրտն էր
լցուում լուսաբացից սկսած, վայրկեան առ
վայրկեան, եւ այդ պատճառով էլ սիրտը դիմանում
էր: Օրուայ ընթացքում նա հազար անգամ մտածել
էր ռազմաճակատի հրամանատարի մասին: Չէր
պատահում, որ չլինէր եւ օրհնանքի խօսք չասեր,
արեւաշառութիւն չմաղթեր... Եւ չմտածեր նաեւ, թէ
նա՛ այդ մեծ մարդը, այդ օրուայ յաղթանակի
մտմտողը, արարիչն ու կոտոր, իր սրտում ինչպէ՞ս
է պարտակելու այսպիսի մի երջանկութիւն, այս
յաղթանակի երջանկութիւնը...:

Եւ երբ դիրքերից մեկում նրան յայտնեցին, թէ
Չիմնի-ղըրի ձախ փէշին գորավարի տղան գերի է
ընկել, ու պատմեցին նաեւ մանրամասները, նա
կայծակնահարի պէս եղաւ: Ծնկները ծալուեցին, եւ
ծնկի իջած, աչքերն անտարբեր երկնքին յառած,
դողացող շուրթերով ցաւի ու մրմուռի անյօղաբաշխ
կանչեր էր արտաբերում: Կայծակի պատճառած
թմբին անցնելուց յետոյ էր, որ նա ուղքի եկաւ եւ
մտածեց, թէ իսկ հիմա՞ ինչպէս պիտի դիմանայ,
երբ երկուսն էլ ահալել են՝ եւ յաղթանակի
երջանկութիւնը, եւ խիղիւս որդու ողբերգութիւնը:

Նա շտապեց հրամանատարական կէտը: Չգիտեր
ինչ ո՛վ կարող էր սփոփել որդեկորու հօր սիրտը,
ի՛նչ խօսքեր պիտի ասեր նրան, եւ լեզուն ի վիճակի
պիտի լինէ՞ր ասելու այդ խօսքերը: Գնում էր՝
մտքում անիծելով հայի բախտը:

Սրբազանը Դանիէլեկ ֓իրումեանին գտաւ
հրամանատարական ուժերով շրջապատուած,
յաջորդ օրուայ անելիքների մասին խօսելիս: Մոմի
ղեղին ու աղտոտ լոյսը նրա յոգնած ու կնճոտուած
դէմքի վրայ փռել էր մի խորունկ թախիծ: Խոչոր
աչքերը երեւում էին աւելի խոր ընկած: Գունքերի
ու բեղերի ձերմանակ աւելի էր շտապեցել: Աչքերը
խոնաւ էին ու կարմիրած:

Սրբազանն ընդառաջ գնալով փարուեց նրան, ու-
զեց սակ մխիթարական խօսքեր, սակայն առաջինը
նա հառաջեց:

— Աստուած է առել, սրբազան, Աստուած, —
խուպոտ ձայնով ասաց նա: — Չէ՞ որ ես ինքս
երեկոյեան ծուռկի էի եկել Արարաթի առաջ,
խնդրել էի այս յաղթանակը: Հատուցման համար ես
երեքիս կեանքն էի խոստացել. միայն այդքան է
նեցածս...:

POPE JOHN PAUL'S ENVOY
CARDINAL J. WILLEBRANDS
VISITS THE ARMENIAN CATHOLICOSATE OF CILICIA
ANTELIAS, LEBANON

On 16th April 1988, His Eminence John Cardinal Willebrands arrived in Antelias Lebanon for a three-day visit to the Catholicosate of Cilicia and its Head His Holiness Karekin II.

His Holiness Pope Paul II had delegated the Cardinal, the President of the Secretariat for Christian Unity of Vatican to visit Antelias and thus to repay on his behalf the visit that H.H. Catholicos Karekin II had paid to the Pope in 1983 with a delegation of senior clergy and lay representatives.

The Cardinal arrived from Damascus where he had visited the Patriarch Zakka of the Syrian Orthodox Church. His Grace Aram Keshishian, the Archbishop of Lebanon, was delegated by Catholicos Karekin to welcome the Cardinal in Bekaa and accompany him and his delegation to Antelias. The delegation was composed of Msgr. Eleutero Fortini and Msgr. Gerard Daucourt of his immediate assistants in the Secretariat in Vatican.

At 11:45 a.m. the distinguished guest arrived Antelias and was solemnly received at the entrance of the Cathedral by the Vicar General H.G. Archbishop

H.H. Catholicos Karekin II receives H.E. Cardinal Willebrands at the Catholicosate Residence

Ardavazt Terterian, all the Archbishops, Bishops, Priests of the Holy Order of Cilicia, the Deacons of the Seminary and representatives of the Central Lay Council of the Catholicosate. The Nuncio, H.G. Msgr. Luciano Angeloni was in Antelias to welcome the Cardinal. First he was led in procession and with religious hymns to the Cathedral where prayers of thanksgiving were offered in Armenian and in Latin.

He then was taken in same procession to the Catholicosate Residence where he was warmly received by H.H. Catholicos Karekin II. After exchanging greetings, the Cardinal and the Catholicos, who are personal friends for a long time, expressed the joy they felt for this happy visit which strengthens the ties of close relationship that have existed between the Roman Catholic Church and the Armenian Catholicosate of Cilicia particularly in the last 25 years since the Second Vatican Council. They made statements on the TV. the Cardinal saying that he was sent by the Pope not only to return the visit made to him by Catholicos Karekin, but also to see that the two Churches' relationship is deepened and strengthened in this age of ecumenical growth and advancement. The Catholicos said that he was deeply touched by the love, brotherhood and true concern that the Pope was expressing so eloquently by sending such a high level delegation headed by such a distinguished personality and a close friend. He added by saying that this visit was also an expression of committed concern towards Lebanon in these days of critical situation.

The Cardinal and his assistants were shown to their rooms in Antelias, where they were the honoured guests of the Catholicosate. They had a private lunch with H.H. Karekin II who was surrounded by the members of the Central Religious Council of the Catholicosate.

At 5 p.m. Cardinal Willebrands and his delegation accompanied by Archbishop Ardavazt Terterian visited the headquarters of the Maronite Church in Bkerke and met with His Beatitude Patriarch Nasrallah Sfeir, the Head of the Church surrounded by members of the Maronite episcopate.

VISIT TO THE SEMINARY IN BIKFAYA

At 7 p.m. His Holiness Karekin II and Cardinal Willebrands accompanied by Antelias clergy went up to Bikfaya to visit the Theological Seminary of the Catholicosate of Cilicia. The Principal, Very Rev. Archimandrite Arshavir Kapoujian, together with his assistants, the teachers and the deacons, received the distinguished guest at the entrance of the Seminary and led them in procession to the Prapion Doumanian Assembly Hall where he made a welcoming allocution in French, first describing this visit as a historic event and expressing the deepest joy of all the Faculty members and the students. He took this opportunity to extend to the Cardinal the most sincere thanks for all the contribution that the Secretariat had offered to the Seminary by providing facilities for research studies in Europe for some members of the Religious Order of the Catholicosate, all graduates of the Seminary, and by enriching the Library through donation of valuable volumes. He then gave a brief account of the Seminary structure, life and activities. The choir of the Seminary sang in three voices five hymns taken from the Divine Liturgy, one dedicated to the Holy Translators of the Bible and one glorifying the Resurrection of the Lord. The principal invited the Cardinal to convey his message to the students.

H.E. Cardinal Willebrands gave a brief address first telling the faculty members and the students of the immense joy for his being with them, "Because", he said, "before I was assigned to work for the Secretariat in Vatican, I used to be a Principal and a Lecturer in a theological school in my country in Holland. Later, when I became the Primate of Holland I founded a new Seminary". He continued by saying that the Roman Catholic Church and the Armenian Church both are of apostolic origin. They share the same apostolic faith, the sacramental life and many traditions inherited from the authentic faith and spirituality from the very early ages. We have far much more things in common that we often do not take into serious consideration; this is a time when we together have to strengthen the bonds of unity that already exist between our churches.

He encouraged the students to pursue their studies in depth. "As we have done earlier, we are ready to do even today and in the future to collaborate with you through the Cultural Committee of the Secretariat either by providing you books or helping some graduates to carry on higher studies in our theological centers". Addressing the students directly, he said: "I hope one day to see one or two of you in higher education institutions".

The Principal, Rev. Kapoujian, invited His Holiness Catholicos Karekin II to conclude the session. His Holiness deeply appreciated this whole session and was very pleased that the Cardinal expressed such a vital interest in theological studies and in our Seminary. He then recalled the first visit of the Cardinal to Antelias in 1961, when he was not yet a Cardinal and when he came as the envoy of the late Pope John XXIII to meet the Catholicos Zareh I of blessed memory. He vividly recalled what the Catholicos Zareh said to him then by speaking figuratively: "If we reduce the whole content of the Gospel to hundred points as basic Christian truths, I am sure we will agree on the ninety-nine, but it is within our human nature to speak only about the one which we have disagreement of understanding. Today what counts is not the form of the faith itself. Therefore, we have to change our whole approach; we have to lay our eyes on the ninety-nine and be not blocked or blurred by the one".

He expressed his joy that this new approach is now progressing in the Christian world at large; that approach is entirely adopted by the Catholicosate of Cilicia in all its ecumenical relationships and we are happy that the new era of relationship between the Roman Catholic Church and our Armenian Church is motivated by this basic approach.

At the end, the Cardinal gave his blessings to all the students.

A dinner was offered in honour of the Cardinal in the refectory of the students. All the clergy and some lay teachers shared the meal with His Eminence.

DIVINE LITURGY AND ADDRESSES IN ANTELIAS CATHEDRAL

Sunday morning a solemn liturgy was celebrated in Antelias Cathedral. The celebrant was Bishop Zareh Aznavorian. Besides H.H. Catholicos Karekin, the Armenian clergy, H.E. Cardinal Willebrands and his delegation, present were the Papal Nuncio H.E. Msgr. L. Angeloni together with his assistant, Archbishop Andre Bedoghlian and Bishop Vardan Ashgarian, of the Armenian Catholic Patriarchate, Sister Kirsten Vind from the Danish Lutheran Church on visit to the "Birds' Nest" (Armenian orphanage in Djoubail), the Armenian deputies in the Lebanese Parliament, Mr. Kh. Babikian, Mr. Souren Khanamirian and other members of the Central Lay Council of the Catholicosate.

During the liturgy the Catholicos and the Cardinal went up to the altar. The Cardinal sang a prayer in Latin and then in an allocution addressed to H.H. the Catholicos, said: "It is a great honour and a great joy for me and for the two priests who accompany me, to be received by Your Holiness, your clergy and your people in our capacity as messengers of H.H. Pope John Paul II.

"The Holy Father keeping alive the souvenir of the visit that you paid to him in 1983, sends me to you as a sign of brotherly love which binds him with Your

Congregation and dignitaries during the divine liturgy in Antelias Cathedral

Holiness. He wishes also that my visit be a manifestation of the communion that-already exists between our people and also our common desire to pursue our efforts in the spirit of love and patience until the day when rediscovering the full communion in faith and in love we may celebrate together the Eucharist of the Lord". He then spoke on behalf of the Pope assuring the Catholicosate of Cilicia of the constant prayers of the Holy Father, so that Lebanon may recover all its dignity and its liberty and that again Christians and Moslems may live in brotherly coexistence".

He also expressed his joy that this visit was being rendered in the aftermath of the Feast of Holy Resurrection which is a source of strength to overcome the sufferings that are caused to all of us because of our disunion. He prayed that God will lead us in the way to unity and brotherhood.

Responding to the Cardinal's address, His Holiness Karekin II first said that this visit of His Eminence reminded him of the many occasions that he and the Cardinal had been together in Antelias and in other parts of the world; he particularly recalled the visit paid by the Cardinal on behalf of the late Pope Paul VI, twenty four years ago, when he and his brother Archbishop Ardavazt Terterian were consecrated bishops, here, in Antelias.

He then recalled very vividly his visit to H.H. Pope John Paul II, and warmly thanked him for his kindest thought of rendering that visit through the Cardinal and his delegation thus expressing the brotherhood and the will to continue the cordial relations between the Roman Catholic Church and the Catholicosate of Cilicia. Personally and in the name of the Holy See of Cilicia, its Dioceses, its clergy, community lay councils and all the faithful people of the Church he expressed his deep appreciation of the genuine esteem that the Pope has always had towards the Armenian Church and people.

He spoke also of this Season of the Feast of our Lord's Resurrection, which has a special significance for all Lebanese people because the Risen Lord generates "hope for those who are in despair, courage for those who are in anguish, faith for those who feel down-trodden, redressment for those who are fallen, light for those who are in darkness and peace for those

(Cont. page 7)

who feel exhausted because of war, uncertainty and insecurity. In spite of all the calamities that we have gone — and still are going — through here, in Lebanon, we render thanks to the Risen Lord for having kept us firm in the faith of His Resurrection. Being afflicted we do not succumb, having much lost we feel sustained by the hope of the victory. We well know that we are supported by our Christian brothers and all friends in the world. ... Your presence here strenghtens us in our attachment to our country because you bring to us the love of our beloved brother H.H. the Pope John Paul II”.

H.H. Karekin II underlined the significant fact that both his visit to Pope John Paul II and the visit of the Cardinal to him occurred in the month of April, which has a very special meaning for the Armenians. It is the month when the power of the Resurrection is celebrated in all the Christian world; he said: “Next Sunday in all the conners of the earth the Armenian people will have their ‘rendez-vous’, their annual encounter with their martyrs, the one and a half million of their fathers and mothers, brothers and sisters, sons

H.E. Cardinal John Willebrands delivering his message

and daughters, who during the First World War gave their lives for their Christian faith and national dignity. Here, in Antelias, we live in daily communion with our martyrs as we live the immediate neighbourhood of the mosoleum built in their memory next to this Cathedral and containing their relics. In all humility and gratitude we give thanks to the Risen Lord whose living message of immortality touched us, the descendants of the martyrs. Here in Antelias, the wind of the Spirit touched us and the ancient orphanage of the times of the exiled refugees which existed on this same spot, is now converted into a spiritual, ecclesiastical, national and cultural center, a real source from which sprang living waters that irrigated the fields of our people's life in the wide-spread Armenian Diaspora”.

He referred also to the most impressive renewal of the Armenian people in this year, when in a most dignified manner they expressed their unanimous stand in terms of renewal and recovery in our territory of Karabagh, in our motherland of Soviet Armenia and in all the parts of the world where all Churches and Nations witnessed to this their renaissance and dignity.

He concluded his allocution by saying that the world wide ecumenical solidarity had a real and important role in this whole movement of renaissance. He conveyed his deep thanks and the very best wishes to H.H. Pope John Paul II.

Following these two allocutions, the congregation stood up and together sang the Lord's prayer, praising God for this happiest moment of spiritual

communion.

At noon, the Cardinal and the guests, together with the Papal Nuncio, were offered a luncheon by the Catholicosate with the participation of all the members of the Religious and Lay Central Councils of the Catholicosate.

* * *

At 5 p.m. the Cardinal and his delegation, accompanied by Bishop Vardan Demirdjian, visited the Armenian Catholic Patriarchate in Ashrafieh, where in the absence of Patriarch Kasparian, they were received by Msgr. A. Bedoghlian and Msgr. V. Ashkarian, together with the clergy and lay representatives of the Armenian Catholic Patriarchate.

* * *

In the evening, the Cardinal was the guest for dinner of H.B. Patriarch Sfeir, the Head of the Maronite Church in Bkerke.

VISIT TO THE ARMENIAN ARCHBISHOPRIC OF LEBANON

Monday, 18th April, at 9:30 a.m., the Cardinal and his delegation visited the Armenian Archbishopric headquarters in Bourj Hammoud, a densely Armenian populated area. They were warmly received by the Prelate, Archbishop Aram Keshishian, the Diocese's clergy and Diocesan authorities as well as representatives of various religious, cultural, educational, social welfare organisations of the community. Allocutions were delivered by H.G. A. Keshishian and Cardinal Willebrands, highlighting the historic nature and the great importance of this visit.

The Cardinal thus became more closely acquainted with the vitality of the Armenian community life in Lebanon.

VISIT TO THE HOUSING PROJECT — HABEAS

From the Archbishopric, His Eminence went to Fanar area, to see the housing project that the Armenian Catholicosate of Cilicia has implemented for the needy families. The Catholicosal Vicar, Archbishop Ardavazt Terterian received him. Mr. Babikian, the Chairman of the HABEAS Committee took the dignified guest to the various parts of the seven blocks of apartments built by the Armenian Catholicosate in collaboration with Howard Karageusian Foundation (New York). 225 families are already accomodated in these new apartments. Fifty more are now under construction to be completed soon. The guests were very deeply impressed by this social engagement of the Armenian Church, particularly in these extremely difficult times in Lebanon.

MEETING WITH THE CENTRAL EXECUTIVE OF THE CATHOLICOSATE OF CILICIA

At 4:30 p.m. at the Catholicosate of Cilicia in Antelias, a special meeting was held in the Hall of the Episcopal Residence, in which the Cardinal and his companions had the chance first of hearing the members of the Religious and Lay Central Executive Council of the Catholicosate about the various activities in which the Catholicosate is engaged in recent years. They asked questions for further information. They expressed also their views on the importance of the continuation and strengthening of the relationship between the Roman Catholic Church and the Catholicosate of Cilicia. In their concluding words, H.H. Karekin II and Cardinal Willebrands welcomed the suggestions and gave some orientation about finding more concrete and more continuous expression to such a working relationship for the sake of greater unity.

ECUMENICAL RECEPTION IN ANTELIAS

The three-day visit of Cardinal Willebrands was concluded with an ecumenical reception given by H.H. Karekin II and in his honour, on Monday, 18th April, at 6:30 in the Catholicossal Residence in Antelias. The President of Lebanon, Cheikh Amin Gemayel, being away from the country, had sent a bouquet of flowers. The Chief of Protocol at the Presidential Palace, Ambassador M. Haimary presented the best wishes of the President. Present were the Papal Nuncio, representatives of all the Christian churches in Lebanon, Archbishops, Bishops, priests, the representative of the President of the Lebanese Parliament, Dr. A. Moukhaiber; the Secretary of the Council of Ministers, Mr. J. Jeraysati; Mr. V. Kasir, Minister of Economy; Ambassadors of Great Britain, Germany and France; the Honorary Consul of Holland; deputies in the Parliament; representatives of ecumenical organisations; heads of universities and theological schools; the

General Secretary of the Middle East Council of Churches; and also representatives of the Armenian community organisations.

H.H. Catholicos Karekin II made a brief impromptu allocution in which he underlined the ecumenical nature and scope of this reception. He expressed his joy for seeing so many people from such quarters of high responsibility and engagement having responded to his invitation and honoured the distinguished enjoy of Pope Paul II. He said: “Unless we are ecumenical we cannot be truly Christians, because ecumenism above all and before all is a way of Christian life that is inherent in the very essence of our Lord's Gospel. For, unity is God's gift and command at the same time. We cannot but be faithful to our Christian identity in Christ who is the source of unity and who demands unity from all His followers. What we see together here is, indeed, the true image of true Lebanon. The Catholicosate of Cilicia here in Antelias has become a home for all Lebanese because it has become a focus for unity.

“I thank the Pope for having provided us this occasion for such a happy and enriching experience by having sent to us our dear friend Cardinal Willebrands. This great gesture of the Pope is not only an expression of his love and esteem for the Armenian Church and people but also a sign of his love for Lebanon which remains always close to his heart”.

The Cardinal Willenbrands in written allocution addressed to H.H. Catholicos Karekin, first said that for promoting closer collaboration between the Armenian and the Roman Catholic Church, Pope John Paul II delegated him in response to the visit that the Catholicos had paid to him from 15 to 19 April, 1983, realising that such visits could contribute towards deeper enrichment for all the people of the Church. Then he mentioned that this relationship had been strengthened with the visit of the late Catholicos Khoren I to the late Pope Paul VI who in 1964 had delegated him to convey his love and best wishes at the episcopal consecration of Catholicos Karekin and Archbishop A. Terterian, two observers at the Second Vatican Council. He welcomed this growth in relationship in the last twenty-five years with both the Catholicosate of Cilicia and the Catholicos of All Armenians, H.H. Vazken I and the Holy See of Etchmiadzine. He underlined the fact that the Armenian and Roman Catholic churches have apostolic origins and much in common that they have inherited from the living tradition of the early Church. He deeply appreciated the steadfast and continuous faithfulness that the Armenian Church has abundantly displayed all along its history which has gone through many trials, persecutions, massacres and emigrations; such calamities had never shaken the faith of the Armenians and had not tarnished their identity. “Your martyrs, known and unknown, are the glory of your Church” he said. “Together with other saints their living testimony and their spiritual achievements constitute a precious treasure for the life of the Church today. Among them it pleases me to mention today St. Nerses Shenorhali and St. Nerses of Lambron, because of their passion for the unity of the Church.”

In the second part of his speech, he referred to the present crisis of Lebanon and stressed the importance of concrete unity and close collaboration among all the churches without confessional considerations. Such close association is vital for the salvation of Lebanon. Concluding his words, he thanked Catholicos Karekin for having invited so many distinguished persons to the reception which, indeed, acquired a genuinely ecumenical character.

* * *

The next morning, Cardinal Willebrands, being accompanied by H.G. Metropolitan Elias Audeh, the Greek Orthodox Prelate of Beirut left for Balamand to visit H.B. Patriarch Ignatius IV Hazim of the Orthodox Patriarchate of Antioch. A prayer of thanks was offered in Antelias Cathedral before his departure.

In the Greek Orthodox Theological Institute in Balamand, Patriarch Hazim IV, Catholicos Karekin II and Cardinal Willebrands had a meeting to discuss common problems that the churches faced in the Middle East.

During this three-day visit, almost all activities were reported on the mass-media through television and newspapers in Arabic, French and Armenian.

The visit was, indeed, a refreshing ecumenical time that churches and people happily experienced in these crucial times both in Lebanon and in the Middle East.

SECRETARIAT OF
THE ARMENIAN CATHOLICOSATE OF CILICIA
20th April, 1988
Antelias, Lebanon

APRIL 24TH ACTIVITIES

The Armenian Prelacy held a number of activities on the occasion of the 73rd anniversary of the Armenian Genocide.

The highlight was a Martyr's Day Requiem Service and concert held at St. Paul the Apostle Church, on the evening of April 23rd.

The church was filled to capacity with over 2000 attendees from the New York - New Jersey metropolitan area. The concert featured Mr. Loris Tjeknavorian, composer and conductor, the American Symphony Orchestra and the New York Choral Artists. "The Requiem in Memoriam, Op. 29" composed by Mr. Tjeknavorian, is a twelve movement composition. Arranged from the Armenian church chants, the work has three main sections: Creation, Betrayal, Resurrection, which portray Christ's suffering and death, and finally his resurrection and victory.

During the solemn Requiem Service, Archbishop Mesrob Ashjian prayed for the souls of the one and a half million martyrs of 1915, as well as those of Stepanagerd and Sumgait. The traditional Hokehankisd chants were sung with impeccable pronunciation and purity of intonation by the male members of New York Choral Artists, conducted by Loris Tjeknavorian. Paying tribute to the composer-conductor and the performers, the Archbishop commented that the music is a "vibrant testimony of the everliving spirit of the Armenian genius."

The Prelate in his eloquent sermon stressed the fact that after losing 1.5 million lives and our homeland of 3000 years, we were able to survive, and "...we showed the world that the soul and spirit of the Armenian people are alive." He continued: "Karabagh today symbolizes the continuing tragedy of Armenian as well as the continuing challenge to us. Then, quoting Anatole France, he concluded passionately, "A nation which does not want to die." the applause was extremely well received by the audience that left St. Paul the Apostle Church filled with pride and admiration for the composer-conductor, Mr. Tjeknavorian.

The Prelacy had also organized two cultural events on the occasion of the 73rd anniversary of the Genocide.

New York Mayor Edward I. Koch and Archbishop Mesrob Ashjian greeting each other during a gathering held to commemorate the 73rd anniversary of the Genocide in NYC.

VERY REV. ANOOSHAVAN TANIELIAN RECEIVES THE RANK OF DZAYRAGOYIN VARTABED

On Sunday, May 1st, His Eminence, Archbishop Mesrob Ashjian bestowed the rank of *Dzayragoyn Vartabed* upon Very Rev. Anooshavan Tanielian, during a special service held in the Sts. Vartanants Armenian Apostolic Church of Ridgefield, New Jersey.

The Hayr Soorp is a member of the Brotherhood of the Cilician See and has been in the U.S. for a number of years and has served in the Philadelphia church until 1987. Presently, he serves in the Sts. Vartanants church of New Jersey and pursues his doctoral studies at Columbia University.

The church was filled to capacity during the Sunday services, when His Eminence Archbishop Ashjian performed the Investiture Ceremony and gave the ten orders of the *Dzayragoyn Vartabed* to the Hayr Soorp, on the four cardinal points of the church nave.

Afterwards, a banquet was held on this occasion during which various church organizations presented gifts to Very Rev. Tanielian.

The Concert held at St. Paul the Apostle Church, New York City

The first was an exhibition of paintings by Lucy Janjigian, portraying the ordeal of the Armenians, under the powerful theme, "The Uprooted." Nearly 100 people attended the opening of the exhibition on April 21st, in the Hovnanian hall of the Prelacy. The artist donated 60% of the proceeds from the sale of paintings, to the Armenian refugees currently stranded in Pakistan.

On Sunday, April 24th, a reception was held at the Prelacy to present the new edition of Marjorie Hovsepian's authoritative work, *SMYRNA* book. Nearly 75 people attended the reception during which the author autographed copies of her book.

His Eminence, Archbishop Mesrob Ashjian attended a rally and a march organized by the Armenian Na-

tional Committees of New York and New Jersey that took place on Saturday afternoon, April 23rd. During the rally at the Dag Hammarskjold Plaza at the UN headquarters, the Prelate also gave a brief message to the audience, in which he called upon the Turkish government to accept its historic responsibility and open the way for peaceful co-existence among the Armenians and Turks. The rally was followed by a march to St. Paul the Apostle church for the Requiem services and the Concert.

On Sunday, April 24th, Archbishop Mesrob Ashjian attended a gathering organized by the Knights of Vartan at Times Square, NYC, to commemorate the 73rd anniversary of the Armenian Genocide. During the event, the Prelate briefly met with Honorable Edward I. Koch, mayor of New York, who was also attending the commemorative event.

70TH ANNIVERSARY OF THE ARMENIAN REPUBLIC 1918 - 1988

SOLEMN DIVINE LITURGY, REQUIEM SERVICE

AND

THANKSGIVING SERVICE

On Sunday, June 5th, 1988

St. Illuminator's Cathedral

CELEBRANT

H.E. ARCHBISHOP MESROB ASHJIAN, PRELATE

ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH OF AMERICA

FOLLOWING THE DIVINE LITURGY, A REQUIEM SERVICE WILL BE HELD FOR THE REPOSE OF THE SOULS OF ALL THOSE MARTYRED DURING THE WARS OF INDEPENDENCE.

A THNAKSGIVING SERVICE WILL ALSO BE HELD
FOR THE REPUBLIC OF ARMENIA

The HOMETMEN Boy Scouts will take part in the ceremony

DIVINE LITURGY 11:00 A.M.
SERMON 12:00 NOON
REQUIEM 12:30
THANKSGIVING 12:45

WE CORDIALLY INVITE ALL ARMENIANS FROM THE NY & NJ METROPOLITAN AREA AS WELL AS ALL THOSE VISITING NYC DURING THAT WEEKEND TO JOIN US ON THIS HISTORIC OCCASION.

ST. ILLUMINATOR'S CATHEDRAL
221 EAST 27TH STREET
NEW YORK CITY